

معافیت از مسئولیت قراردادهای بین‌المللی در عصر کرونا در پرتو کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا (۱۹۸۰ - وین) 1

محمدحسین تقی‌پور درزی نقیبی احسین کاویار

چکیده

کرونا در دسامبر ۲۰۱۹ در شهر ووهان چین با همه‌گیری در انسان شناسایی شد. این ویروس پس از مدت کوتاهی تمام جهان را درگیر کرد و در زمان خود به‌عنوان بزرگ‌ترین بحران جهان تلقی می‌شد. این ویروس تاجدار به‌واسطه ایجاد محدودیت در فعالیت‌های اقتصادی و ایجاد اختلال در زنجیره‌های تولید و تأمین کالا، به‌شدت مانع تجارت جهانی شد. اصل اساسی در حقوق قراردادهای این است که طرفین ملزم به انجام دادن تعهدات قراردادی‌اند. با این حال، رویدادهایی همچون کرونا بر عملکرد طرفین قرارداد تأثیر می‌گذارد. بحث اصلی مقاله حاضر این است که آیا قراردادهای نیز کرونا می‌گیرند؟ تأثیرات بی‌سابقه این ویروس بر اقتصاد جهانی، موجب احیای دو مفهوم کلاسیک از بیع بین‌المللی شده است: فورس مازور و عسرورج اقتصادی. این مقاله حدود و ثغور معافیت از مسئولیت قراردادهای بین‌المللی را در دوره کرونا از منظر کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا و رویه قضایی کنوانسیون بررسی می‌کند.

کلید واژگان:

کرونا، کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا، ماده ۷۹ کنوانسیون، فورس مازور، عسرورج اقتصادی.

استناد به این مقاله: ...

DOI: <https://doi.org/10.29252/jlr.2022.227031.2214>

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۰/۰۰ تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۰/۰۰ -

۱.

۲.

ایمیل نویسنده مسئول: *email*

۳.

۴.

Original Article

Disclaimer of Liability in International Contracts in the Era of COVID-19 in Light of the CISG (1980 – Vienna)

Hossein Kaviar

MohammadHossein Taghipour Darzi Naghibi

Abstract

Coronavirus, as an acute respiratory syndrome, was detected in December 2019 in Wuhan, Hubei Province, China with an epidemic in humans. This virus soon spread throughout the world and is now the biggest crisis in the universe. The crown virus is now the king of the world and has extremely hampered global trade by restricting economic activity and disrupting production and supply chains. The basic principle of contract law is that the parties are committed to the promises made. However, events such as Corona affect the performance of the parties of the contract. Despite the unprecedented effects of the virus on the global economy, it has revived two classic concepts of international Sale: Force majeure and hardship. This article analyzes the extent of exemption from international liability in the Corona era from the perspective of the Convention on the International Sale of Goods and the Judicial procedure of the Convention.

Key words:

Corona, Convention on the International Sale of Goods, Article 79 of the Convention, Force majeure, hardship.

How to Cite:

DOI: <https://doi.org/10.29252/JLR.2022.227031.2214>

Received: 07/05/2022-Accepted: 28/06/2022

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

Corresponding Author Email: email

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

یک ضرب‌المثل آمریکایی می‌گوید که «موفقیت یک رقص باران بستگی زیادی به زمان‌بندی دارد»^۱. بدین ترتیب برای امضای یک قرارداد تجاری هیچ زمانی نامناسب‌تر از آغاز یک پاندمی جهانی نیست.^۲ به دنبال انتشار سریع کرونا و ویروس که برای اولین بار در پایان سال ۲۰۱۹ در ووهان^۳ چین گزارش شد، سازمان جهانی بهداشت کرونا را در ۱۱ مارس ۲۰۲۰ همه‌گیر اعلام کرد. همه‌گیری کرونا حداقل از زمان جنگ جهانی دوم به عنوان «تاریک‌ترین زمان بشریت» شناخته شده است. مرزها بسته شدند و مانع تجارت کالا و خدمات شد. تمام کشورها در قرنطینه تحت محاصره قرار گرفتند. همچنان که ظهور کرونا از آغاز جهانی بوده، اندیشیدن در باب اثراتش نیز باید در حد جهانی باشد.^۴ این بحران همچنان که همه زوایای زندگی بشر را تحت‌تاثیر قرار داده، پرسش‌های بسیاری را پیرامون روابط قراردادهای بین‌المللی ایجاد کرده است. در قراردادهای بیع بین‌المللی کالا این سوال مطرح می‌شود که آیا فروشنده می‌تواند حتی در این شرایط بحرانی، بی‌قید و شرط عمل کند؟ چه عذری می‌تواند به‌عنوان مبنای معافیت از مسئولیت قراردادی باشد؟ پاسخ این سوال را می‌توان در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا^۵ (به‌عنوان شاه‌رگ تجارت جهان) یافت. این مقاله در بخش نخست، شرایط معافیت از مسئولیت قراردادی در عصر کرونا و پساکرونا را آن‌گونه که در کنوانسیون مطرح شده است، تحلیل می‌کند. سپس در بخش دوم، به تأثیر ممنوعیت‌های قانونی بر اجرای تعهدات قراردادی می‌پردازیم. در بخش سوم مقاله به مسئولیت ناشی از نقض تعهدات فروشنده مرتبط با تأمین کالا و خدمات در اثر کرونا خواهیم پرداخت. در بخش چهارم راجع به امکان سنجی اجرای ماده ۷۹ در وضعیت عسرو حرج اقتصادی و همچنین امکان سنجی تطبیق کرونا بر عسر و حرج اقتصادی بحث خواهیم کرد و نهایتاً در بخش پنجم آثار همه‌گیر کرونا برای معافیت از مسئولیت تحلیل می‌شود.

۱. بایسته‌های معافیت از مسئولیت قراردادی در ماده ۷۹ کنوانسیون در دوران کرونا

ماده ۷۹ کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا به معافیت از مسئولیت در صورت وقوع فورس ماژور می‌پردازد. فورس ماژور به رویدادی غیرقابل پیش‌بینی، خارجی و غیرقابل اجتناب اطلاق می‌شود که انجام دادن تعهدات طرفین قرارداد را ناممکن یا دشوار می‌کند.^۶ شرط دیگری نیز باید به این شرایط سه‌گانه اضافه شود و آن رابطه علیت است: عدم اجرای قرارداد باید ناشی از آن مانع خارجی باشد.^۷ این شرط منطقی است.^۸ در ادامه ماده ۷۹ کنوانسیون در پرتو الزامات دوران کرونا بررسی و تحلیل می‌شود.

۱.۱. مانع خارجی

به‌عنوان شرط اول، مطابق ماده ۷۹ عدم اجرای قرارداد باید براساس مانع عینی خارج از کنترل متعهد باشد. تفسیر ماده ۷۹

^۱ "The success of a rain dance depends a lot on timing."

رقص باران، آیینی کهن است که در بسیاری از فرهنگ‌ها برای فراخوان باران در زمان خشکسالی انجام می‌شود. این رقص‌ها غالباً با حرکات نمادین، آوازه‌ها و دعاهایی همراه هستند که به منظور جلب توجه و التماس به نیروهای الهی یا ارواح طبیعت برای بارش باران انجام می‌شوند. در حالی که باور به قدرت رقص باران در برخی فرهنگ‌ها قوی است، نباید نادیده گرفت که زمان‌بندی نیز نقشی اساسی در اثربخشی آن دارد.

^۲ Jennejohn, Matthew. "COVID-19 as a Force Majeure in Corporate Transactions", Pistor, Katharina (Ed), "Law in the Time of COVID-19", Books, Columbia Law School, 2020, p.141.

^۳ Wuhan

^۴ باقری، خسرو، *اگر کرونا آغازگر یک نوزایی باشد*، میرزایی، حسین (ویراستار). آموزش عالی، علم و بحران کرونا در ایران، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۹۹، ص ۷۲.

^۵ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, 1980.

^۶ صفایی، حسین و جمعی از نویسندگان، *حقوق بیع بین‌المللی*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۹۰، ص ۲۴۳.

^۷ برای استناد به فورس ماژور کسی که مدعی کرونا و ویروس به‌عنوان فورس ماژور است باید اثبات نماید که عدم انجام تعهدات وی ناشی از کرونا و ویروس بوده است. بنابراین باید میان کرونا و ویروس و عدم انجام تعهد رابطه سببیت وجود داشته باشد.

^۸ جمعی از نویسندگان، *تفسیری بر حقوق بیع بین‌المللی*، جلد ۳، تهران: گنج دانش، ۱۳۹۱، ص ۱۳۵.

حول این مفهوم اساسی است که مانع اجرای قرارداد توسط متعهد نباید کنترل شود.^۱ ذکر و ارائه تمامی مصادیق حوادثی که می‌تواند به عنوان مانع فراتر از کنترل به شمار آید، ممکن نیست.^۲ بنابراین هر امر حادث و جدیدی مانند یک بیماری همه‌گیر، همچون بیماری کرونا، در صورت دارا بودن سایر شرایط، می‌تواند به‌عنوان یک مانع فراتر از کنترل تلقی شود.

با تفسیر مضیق و نیز عینی‌تر از ماده ۷۹، می‌توان چنین گفت که فقط شرایط عینی خارج از کنترل متعهد به‌عنوان مانع در نظر گرفته می‌شود. در تفسیر مفهوم «مانع» باید به گفته هانولد، «ذهن ما از پیش‌فرض‌های ناشی از سنت‌های داخلی پاکسازی شود و نحوه بیان ماده ۷۹ را با توجه به عرف و نیازهای تجارت بین‌الملل بررسی کرد».^۳ معافیت از مسئولیت فقط در موارد استثنایی مجاز است که مانعی بیش از خطر عمومی در تقابل با تعهد قرار گیرد.^۴ همه‌گیری‌ها نمونه‌های کلاسیک چنین موانعی‌اند که خارج از کنترل طرفین هستند.^۵ زیرا متعهد توانایی مقابله با چنین حوادث و موانع را ندارد. در جایی که توانایی متعهد برای اجرای تعهداتش به‌طور مستقیم تحت‌تأثیر پاندمی کاهش می‌یابد، به‌عنوان مانع خارج از کنترل متعهد در نظر گرفته می‌شود. اما اگر همه‌گیری فقط محدودکننده غیرمستقیم توانایی متعهد باشد، ماده ۷۹(۱) کنوانسیون مورد استفاده قرار می‌گیرد.^۶ دولت با اعمال محدودیت‌هایی در تجارت خارجی، وضع قوانین و مقررات دست‌وپاگیر و اعمال ممنوعیت‌های مختلف، می‌تواند مانع تراشی‌های غیرمستقیمی ایجاد کند.^۷

در مورد بیماری‌های همه‌گیر مانند طاعون، مرس و سارس اصولاً کشورها این موارد را از مصادیق فورس‌ماژور تلقی نمی‌کنند. لیکن در مورد کرونا شرایط بسیار متفاوت است؛ زیرا این بیماری کشنده، و داروی موثر آن کشف نشده است. سرعت انتقال بسیار بالایی دارد. دوره پنهان ویروس بالاست. در مورد برخی گروه‌های سنی و گروه‌های خونی بسیار کشنده‌تر است. لذا مجموعه این عوامل موجب شده است که دولت‌ها سیاست‌ها و تدابیر شدیدی را به اجرا بگذارند. بنابراین حتی اگر نفس کرونا موجب تحقق فورس‌ماژور نباشد، این شرایط به‌وجود آمده به‌وسیله دولت‌ها می‌تواند از مصادیق آن باشد؛^۸ زیرا در طول این همه‌گیری، دخالت مستقیم دولت‌ها در تجارت وجود داشته است، به‌ویژه از طریق وضع قرنطینه و محدودیت‌های صادرات.^۹ ضمن اینکه وضعیت فعلی مقابله کشورها با این بیماری و تلاش حداکثری به منظور دستیابی به واکسن مربوطه، به لحاظ قدرت و سرعت سرایت این نوع ویروس، مهم‌ترین دلیل بر عدم قابلیت کنترل آن یا غلبه بر آن است. وقتی دولت‌ها با حداکثر امکانات موجود توان اجتناب از این بیماری یا غلبه بر آن را در کوتاه‌مدت ندارند، بدیهی است که اشخاص حقیقی و حقوقی که به‌عنوان متعهد قراردادی باید تعهد خود را ظرف مدت معینی اجرا نمایند، نمی‌توانند این مانع را کنترل کنند.^{۱۰}

1. Schwenzer, Ingeborg. 'Article 79 CISG', in Peter Schlechtriem and Ingeborg Schwenzer (eds), *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, 4th edn, OUP, Oxford, 2016, p. 1504.

2. Lindstrom, Niklas. 'Changed Circumstances and Hardship in the International Sale of Goods', 3 *Nordic Journal of Commercial Law*, 2006, pp 15-20.

3. Honnold, J. Op. "Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention", *The Hague: Kluwer Law International*, 1999, p 476.

4. Oberlandesgericht Munich (Higher Regional Court), Stolen car case, CLOUT Case No 1233. See, Janssen, André., Wahnschaffe, Christian Johannes, COVID-19 and international sale contracts: unprecedented grounds for exemption or business as usual?, *Uniform Law Review*, 25 (4), 2020, p. 4.

5. Atamer, Yesim. 'Article 79 CISG', in Stefan Kroll, Loukas Mistelis and Pilar Perales Viscasillas (eds), *UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) – A Commentary*, 2nd edn, CH Beck/Hart/Nomos, Munich/Oxford/Baden Baden, 2018, para 46

6. Janssen and Wahnschaffe, *op.cit.*, p.5.

7. DiMatteo, Larry A.. 'Excuse: Impossibility and Hardship', in Larry A DiMatteo, Andre' Janssen, Ulrich Magnus and Reiner Schulze, *International Sales Law – Contracts, Principles & Practice*, CH Beck/Hart/Nomos, Munich/Oxford/Baden Baden, 2016, p.665.

8. Hansen, Seng. "Does the COVID-19 Outbreak Constitute a Force Majeure Event? A Pandemic Impact on Construction Contracts", *Journal of the Civil Engineering Forum*, 6(2): 2020, pp 201-202.

9. سیدمرتضی حسینی، راحله، «بحران کرونا و عدم امکان اجرای معاهدات بین‌المللی از سوی دولت‌ها»، *فصلنامه تحقیقات حقوقی، ویژه نامه کرونا، دوره ۲۳، ۱۳۹۹*، ص ۴۳۸.

10. نیازآبادی، مهدی و نرگس انصاری، «تحلیل وضعیت ناشی از شیوع ویروس کرونا ذیل معاذیر موجه عدم اجرای تعهدات قراردادی»، *فصلنامه تحقیقات حقوقی، ویژه نامه کرونا، دوره ۲۳، ۱۳۹۹*، ص ۴۷۷.

به‌علاوه موانعی که با منشأ کرونا سر راه تجارت، صادرات و واردات قرار دارد، خارج از کنترل طرفین است. به‌طور مثال شخصی تعهد به تحویل کالا ظرف ۱۵ روز از تاریخ انعقاد قرارداد به یک شرکت انگلیسی کرده است، لیکن به‌دلیل شیوع کرونا در انگلیس و به تبع آن لغو تمامی پروازها، امکان اجرای قرارداد وجود نخواهد داشت. در این مثال، آثار ناشی از ویروس کرونا به‌عنوان یک عامل خارجی و از باب فورس ماژور، قرارداد را منحل می‌کند.

۱.۲. غیر قابل پیش‌بینی

از دیگر شرایط معافیت مقرر در ماده ۷۹، غیر قابل پیش‌بینی بودن حادثه است. ملاک برای قابلیت پیش‌بینی یک حادثه خارجی، وضعیت یک انسان متعارف در جایگاه متعهد با در نظر گرفتن اوضاع و احوال قرارداد است.^۱ پروفیسور دیویس به‌درستی یادآوری می‌کند که کلمات «پیش‌بینی‌شده»، «قابل پیش‌بینی» یا «پیش‌بینی» در ماده ۷۹ کنوانسیون یافت نشده است.^۲ طبق ماده ۷۹، زمان این ارزیابی، لحظه انعقاد قرارداد است.^۳ معیار پیش‌بینی‌پذیری باید با دو مؤلفه سنجش شود: ۱. ماهیت استثنایی واقعه؛ ۲. مقیاس استثنایی واقعه.^۴ این تمایزها بیانگر این واقعیت است که وقوع بی‌شمار موانع در گذشته، عود احتمالی آنها را تحت شرایط منظم قابل پیش‌بینی می‌کند.^۵

سؤال مهمی که مطرح می‌شود این است که آیا همه‌گیری‌ها قابل پیش‌بینی‌اند یا خیر؟ وقوع این وقایع را نمی‌توان در هر مورد جداگانه پیش‌بینی کرد. با این حال، همه‌گیری‌ها، همچون طاعون یا آنفلوآنزای اسپانیایی، رویدادهای تکراری‌اند. در سال‌های اخیر نیز همه‌گیری‌هایی ثبت شده است: با اولین ظهور ویروس کرونا، ویروس مرتبط با SARS در سال ۲۰۰۲ و ۲۰۰۳ و گسترش MERS-CoV از سال ۲۰۱۲ روشن می‌شود که ویروس کرونا از ابتدای هزاره در دو مورد مختلف منجر به تعداد قابل توجهی عفونت شده است.^۶ طبق تحقیقات پزشکی حتی قبل از همه‌گیری کووید ۱۹ به‌طور قاطع پیش‌بینی شده بود که یک همه‌گیری منطقه‌ای یا جهانی در آینده رخ می‌دهد. در سال ۲۰۱۷ دو محقق هلندی و آلمانی مقاله‌ای با عنوان «ایدز، آنفلوآنزای مرغی، سارس، مرس، ابولا، زیکا... بعدش چی؟» در نشریه *واکسن منتشر کردند*. در این مقاله نویسندگان تهدیدی بزرگ برای سلامت بشر از طریق انتشار یک ویروس را پیش‌بینی کرده بودند.^۷ همه این‌ها به این واقعیت اشاره دارند اگرچه زمان و مکان دقیق شیوع یک اپیدمی غیر قابل پیش‌بینی است، در مفهوم کلی، وقوع اپیدمی‌ها به‌عنوان یک واقعیت قابل پیش‌بینی تلقی می‌شود.^۸ برخی نویسندگان^۹ معتقدند وقایع مکرر همچون همه‌گیری‌های آنفلوآنزا و دوره‌های باران قابل پیش‌بینی است و اشخاص نمی‌توانند به غیر قابل پیش‌بینی بودن موارد مذکور استناد کنند. اگر یک رویداد قابل پیش‌بینی باشد، فرض بر این است طرف خطر تحقق آن را به عهده گرفته است. طبق نظر لوکوفسکی، تحقق عنصر غیر قابل پیش‌بینی سخت‌ترین مورد برای اثبات است؛ زیرا تقریباً همه موانع به‌طور بالقوه عملکرد تا حدی قابل پیش‌بینی دارند. وی همچنین ادعا می‌کند که حتی افزایش چشمگیر قیمت نیز قابل پیش‌بینی است که نشان می‌دهد در چنین شرایطی معافیت به ندرت اتفاق می‌افتد.^{۱۰}

سؤال دیگری که مطرح می‌شود این است که آیا شیوع کرونا با توجه به سایر شیوع‌های اپیدمی قبلی، مانند سارس و مرس، یک رویداد قابل پیش‌بینی بوده و در نتیجه فاقد یکی از ارکان تحقق فورس ماژور است؟ پاسخ و استدلال مربوط به پرسش مذکور در خصوص حوادث طبیعی همچون زمین‌لرزه و گردباد که به‌عنوان رویدادهای فورس ماژور در نظر گرفته می‌شوند، کاربرد خواهد

¹ . Schwenzer, *op.cit*, para 14.

² . Davies, Martin. 'Excuse of Impediment and Its Usefulness', in Larry A DiMatteo (ed), *International Sales Law – A Global Challenge*, CUP, Cambridge, 2014, p. 300.

³ . Atamer, *op.cit*, para 50

⁴ . See, DiMatteo, 2016, para 41

⁵ . Janssen and Wahnschaffe, *op.cit*, p.5; See, Davies, *op.cit*, 296.

⁶ . See, Sutton, Troy C., and Subbarao, Kanta. Development of animal models against emerging coronaviruses: From SARS to MERS coronavirus, 479 *Virology*, May, 2015, p. 247.

⁷ . Leslie A Reperant and Osterhaus, Albert DME. 'AIDS, Avian flu, SARS, MERS, Ebola, Zika...what next?', 35 *Vaccine*, 2017, p. 4474.

⁸ . Janssen and Wahnschaffe, *op.cit*, p.5.

⁹ . Lindstrom, *op.cit*, p. 1.

¹⁰ . Lookofsky, Joseph. *Understanding the CISG in Scandinavia*, DJÆF Publishing Copenhagen, 1996, p.103.

داشت؛ زیرا حوادث مزبور نیز در سابق رخ داده‌اند، درحالی‌که به‌عنوان پدیده‌های قابل‌پیش‌بینی تلقی نمی‌شوند. ضمن اینکه غیرقابل‌انکار است نه‌فقط اصل بیماری کرونا یک حادثه بی‌سابقه است^۱، مقیاس این شیوع نسبت به شیوع‌های اپیدمی قبلی مانند سارس و مرس بی‌سابقه است.^۲

در واقع اپیدمی کرونا در مقایسه با سایر همه‌گیری‌ها از بسیاری جهات متمایز است. این تمایز بیشتر به شدت، دامنه شیوع و جهش ویروس مرتبط است. به‌عنوان مثال، در سال ۲۰۰۲ و ۲۰۰۳، در مجموع ۸۰۹۸ عفونت انسانی در ۲۹ کشور و ۷۷۴ کشته برای سارس ثبت شده است. این در حالی است که طبق اعلام سازمان بهداشت جهانی در ۲۳ ژانویه ۲۰۲۲ تعداد ۳۴۶.۷۴۱.۶۲۸ مورد به این ویروس مبتلا شدند که از این تعداد، ۵.۵۸۴.۳۷۴ نفر کشته شدند.^۳ رفتار این ویروس تاجدار کاملاً غیرقابل‌پیش‌بینی است.^۴ اقدامات دولت‌ها برای مقابله با کرونا نیز حاکی از یک «وضعیت اضطراری» است. دولت‌ها در سراسر جهان برای مهار شیوع ویروس کرونا، طیف وسیعی از محدودیت‌ها را اعمال کردند. این محدودیت‌ها با توجه به شرایط هر کشور و شدت شیوع بیماری متفاوت بود.

فعلان تجارت نمی‌توانند چنین اقدامات بی‌سابقه‌ای را به‌طور معقول پیش‌بینی کنند. با توجه به همه حقایق، همه‌گیری کرونا از نظر وسعت و پیامد، آن‌چنان استثنایی به نظر می‌رسد که اصولاً باید به عنوان یک رویداد غیرقابل‌پیش‌بینی طبقه‌بندی شود.^۵ این دیدگاه همسو با رویه قضایی کنوانسیون ۱۹۸۰ وین است. به عنوان مثال، در قضیه *Raw Materials v. Manfred Forberich*، دادگاه ناحیه شمالی ایلینوی ایالات متحده اشاره کرد که حتی در مواردی که بیخ زدن بنادر یک رویداد عادی است، ممکن است یک بندر یخ‌زده همچنان یک رویداد غیرقابل‌پیش‌بینی در نظر گرفته شود. اگر ناشی از شروع ناگهانی زمستانی باشد که در بیش از ۶۰ سال گذشته از نظر شدت بی‌نظیر بوده است.^۶ در قضیه مشابه دادگاه هلند در قضیه *Agri B.V. v. Maccas*، معافیت از مسئولیت تحت ماده ۷۹ (۱) کنوانسیون را رد کرد،^۷ با این عقیده که از فروشنده انتظار می‌رود خود را برای نوع طوفانی که به طور معمول اتفاق می‌افتد، آماده کند.^۸

قابلیت پیش‌بینی‌پذیری باید با در نظر گرفتن عامل زمان و مکان مورد توجه مراجع قضایی و داوری قرار گیرد. در سال ۲۰۰۵ در قضیه *ال لیزین*^۹ کمیسیون داوری تجارت و اقتصاد بین‌المللی چین در خصوص همه‌گیری سارس، در رأی خویش اعلام داشت که معافیت از مسئولیت مقرر در ماده ۷۹ کنوانسیون مورد پذیرش نیست؛ زیرا همه‌گیری سارس دو ماه پیش از امضای قرارداد رخ داده بود.^{۱۰}

اهمیت مقیاس مکان و زمان با بیان چند مثال بیشتر روشن می‌شود: اگر در یک بیع بین‌المللی، یکی از طرفین قراردادی را در استان هوبئی چین یا استان‌های مجاور منعقد کند، احتمالاً مانع اجرای قرارداد برای قراردادهای منعقد شده بعد از ۲۳ ژانویه ۲۰۲۰ قابل پیش‌بینی خواهد بود؛^{۱۱} زیرا از آن زمان محدودیت‌های شدید همراه با پوشش رسانه‌ای گسترده اعمال شد، لذا ادعای غیرقابل‌پیش‌بینی بودن معقول نخواهد بود.^{۱۲}

۱. السان، مصطفی، «مسئولیت مدنی دولت در قبال بیماری‌های واگیردار (بررسی موردی: کووید ۱۹)»، *فصلنامه تحقیقات حقوقی، ویژه‌نامه کرونا*، دوره ۲۳، ۱۳۹۹، صص ۲۳۵ و ۲۳۸.

۲. Hansen, *op.cit*, p 208-209.

۳. <https://www.who.int/publications/m/item/weekly-epidemiological-update-on-covid-19---25-january-2022>.

۴. See, Janssen and Wahnschaffe, *op.cit*, p.7.

۵. See, Berger, Klaus Peter., Behn, Daniel. "Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: A Historical and Comparative Study", *6 McGill Journal of Dispute Resolution*, Number 4, 2020, p. 110..

۶. U.S. District Court, Northern District of Illinois, Eastern Division, *Raw Materials Inc v Manfred Forberich, GmbH & Co. KG*, CISG-Online No 925, CLOUT Case No 696.

۷. See, <http://www.unilex.info/cisg/case/1388>.

۸. See, Janssen and Wahnschaffe, *op.cit*, p.8.

۹. L-Lysine case

۱۰. See, Janssen and Wahnschaffe, *op.cit*, p.8.

۱۱. قرنطینه ووهان و سایر شهرهای هوبئی در ۲۳ ژانویه ۲۰۲۰ توسط دولت مرکزی چین انجام شد.

۱۲. https://en.wikipedia.org/wiki/COVID-19_lockdown_in_China .

۱۲. See, Janssen and Wahnschaffe, *op.cit*, p.8.

نکته قابل توجه اینکه چنانچه مانع یا واقعه پیش از انعقاد قرارداد وجود داشته باشد، لیکن برای متعهد قابل تشخیص نبوده، در چنین فرضی نیز شرط غیرقابل پیش‌بینی بودن محقق است. به‌طور مثال، در زمانی که کرونا در یک کشور وجود داشته، لیکن توسط مقامات دولتی بنا به برخی ملاحظات وجود آن کتمان شده یا به‌طور رسمی اعلام نشده است یا اینکه در اعلام به‌موقع آن قصور شود، در این فرض شیوع کرونا در آن منطقه برای متعهد قابل پیش‌بینی نبوده است. لذا برای تشخیص غیرقابل پیش‌بینی بودن حادثه نباید سختگیری نامعقولی به خرج داد؛^۲ بدین معنی که اگر وقوع حادثه موردنظر از توان پیش‌بینی یک فرد عادی و متعارف در همان صنف متعهد خارج باشد، کفایت می‌کند.^۳

۱.۳. اجتناب‌ناپذیر

برای معافیت از مسئولیت قراردادی، همه‌گیری کرونا باید یک رویداد غیرقابل اجتناب نیز باشد؛ زیرا «حتی در فرضی که مانع ایجاد شده برای متعهد غیرقابل پیش‌بینی باشد، اما وی بتواند از مانع ایجادشده اجتناب یا بر آن یا آثار آن غلبه کند، نمی‌تواند به معافیت موضوع ماده ۷۹ استناد کند. معیار قابل اجتناب بودن مانع، انسان معقولی است که در شرایط و اوضاع و احوال مشابه با متعهد قرار دارد»^۴. متعهد موظف است تمام تلاش‌های منطقی خود را انجام دهد تا از مسئولیت خود برای انجام دادن تعهد در بیشترین حد ممکن، محافظت کند.^۵

در خصوص شرط غیرقابل اجتناب بودن به‌عنوان یکی از شرایط تحقق فورس‌ماژور باید به این نکته توجه کرد که امکان درمان بیماری ناشی از آن چقدر است؟ آیا واکسنی برای آن وجود دارد یا خیر؟ آیا امکان گریز از شرایط بیماری وجود دارد یا خیر؟ در هر حال اجتناب‌ناپذیر بودن حادثه مربوط به فورس‌ماژور بدان معناست که هیچ‌یک از طرفین نمی‌تواند از وقوع واقعه یا شرایط جلوگیری کند. این مقوله را می‌توان در شیوع کرونا نیز مشاهده کرد که از زمان ظهور آن در دسامبر ۲۰۱۹، گسترش بسیار سریع و نگران‌کننده داشته است. در ۱۱ مارس ۲۰۲۰، از آن به‌عنوان یک بیماری همه‌گیر یاد شد. همه بخش‌ها، از جمله حوزه قراردادها و صنعت ساخت‌وساز، تحت تأثیر شیوع آن قرار گرفتند. شیوع آن از طریق انتقال انسان به انسان موجب شد که گردشگری، سلامت، صنعت املاک و مستغلات و ساخت‌وساز در معرض خطر بیشتری نسبت به این ویروس قرار بگیرند. به‌هرروی در موضع روابط قراردادی متعاقبین، هیچ‌یک از طرفین نمی‌تواند از بروز این بحران جلوگیری کند.^۶

۱. مظفری، مصطفی و مرتضی میرزایی مقدم، «بررسی حقوقی نحوه عملکرد و مسئولیت دولت در جبران خسارات ناشی از بحران کووید ۱۹»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، ویژه‌نامه کرونا، دوره ۲۳، ۱۳۹۹، ص ۳۹۵.

۲. رأی دادگاه عالی منطقه‌ای مونیخ الزامات معافیت مندرج در ماده ۷۹ کنوانسیون را روشن می‌کند و بر تفسیر محدود و مضیق از این ماده تأکید دارد. فروشنده آلمانی و خریدار ایتالیایی قرارداد فروش اتومبیل مستعمل منعقد کردند. بایع نیز اتومبیل را از دیگری خریداری کرده بود. متعاقباً معلوم شد که اتومبیل قبل از فروش به سرقت رفته بوده است. در نتیجه، پلیس ایتالیا اتومبیل را به مالک اصلی برگرداند. خریدار که اتومبیل را به شخص دیگری فروخته بود، ثمن را به مشتری مسترد کرد. خریدار ایتالیایی دعوایی علیه فروشنده آلمانی به خواسته ثمن، تفویض منفعت و خسارت مطرح کرد. خواننده با استناد به معافیت مندرج در ماده ۷۹ کنوانسیون، اظهار داشت که با استعلام از اداره ثبت وسایل نقلیه موتوری، به عدم سرقت خودرو پی برده است و وی در این معامله حسن‌نیت داشته است. لذا درخواست رد دعوا را مطرح کرد. دادگاه منطقه‌ای در مرحله بدوی دادخواست را رد کرد. اما دادگاه عالی منطقه‌ای ادعای خواهان را پذیرفت. دادگاه عالی اظهار داشت که ماده ۷۹ بار خطرات قراردادی را جابه‌جا نمی‌کند. مسئولیت فروشنده از تعهد وی در تحویل کالا طبق قرارداد و انتقال مبیع ناشی می‌شود. معافیت از مسئولیت به موجب ماده ۷۹ تنها در صورتی امکان‌پذیر است که مانع از کنترل فروشنده خارج باشد. علاوه بر این، مسئولیت قراردادی فروشنده باید موسع تفسیر شود. در این پرونده، دادگاه دریافت که عدم توانایی فروشنده در انتقال مبیع به دلیل شرایط خارج از کنترل آن نبوده است. دادگاه اعلام کرد که استعلامات فروشنده از اداره ثبت هیچ دلیلی برای معافیت طبق ماده ۷۹ نبوده و اینکه فروشنده در اثبات اینکه «معقولاً نمی‌توانست انتظار داشته باشد که مانع را در زمان انعقاد قرارداد پیش‌بینی کند»، قابل‌پذیرش نیست. به همین دلیل دادگاه طبق ماده ۴۵ (۱) (ب) و ۷۴ کنوانسیون، حکم به خسارت خریدار را صادر کرد.

(Germany: Oberlandesgericht München 7 U 4969/06, 5 March 2008, CLOUT Case No 1233).

۳. داراب پور، مهرباب و مریم داراب پور، «ضمان ناشی از ویروس کرونا و تاثیر حدوث آن بر قراردادهای تجاری داخلی و بین‌المللی»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، ویژه‌نامه کرونا، دوره ۲۳، ۱۳۹۹، ص ۷۲.

۴. شعاریان، ابراهیم، رحیمی، فرشاد. حقوق بیع بین‌المللی، تهران: شهردانش، ۱۳۹۳، ص ۹۴۶.

۵. Atamer, *op.cit*, para 56.

۶. Hansen, *op.cit*, p 209.

۲. منع قانونی

«منع قانونی»^۱ یکی از مصادیق فورس ماژور است. بدین معنی که ممکن است بعد از انعقاد قرارداد در اثر وضع مقررات آمره اجرای تعهد غیرممکن شود. بدین معنا که به هنگام انعقاد قرارداد مانعی از جهت قانونی برای انعقاد عقد وجود ندارد، ولیکن پس از انعقاد آن به نحو صحت قانون گذار قوانین جدیدی وضع می‌کند که اجرای آن را ممنوع و غیرقانونی اعلام می‌کند.^۲ تقریباً در تمام سیستم‌های حقوقی دنیا، علاوه بر عدم امکان مادی (مثل زلزله، جنگ، اعتصاب)، از عدم امکان قانونی به عنوان فورس ماژور سخن گفته می‌شود. تخطی از مصوبات و ممنوعیت‌های اعلامی توسط دولت‌ها در مقابله با کرونا تجاوز به نظم عمومی و نقض حق سلامت شهروندان است. حتی اگر در قرارداد شرطی مبنی بر معافیت متعهد در چنین شرایطی وجود نداشته باشد، چنین قراردادی در حقوق ایران با تمسک به ماده ۹۷۵ ق.م.غیرقابل اجراست. به عنوان مثال، بدیهی به نظر می‌رسد که طرفین قرارداد برای رزرو محل برگزاری جشنواره فیلم فرض بر این داشته باشند (شرط ضمنی^۳) که با امضای قرارداد رزرو، جشنواره با بیش از ۱۰۰ نفر توسط مصوبات ستاد ملی مبارزه با کرونا ممنوع خواهد بود.

بنابراین، در واکنش به این بیماری کشنده، دولت‌ها ممنوعیت‌ها و محدودیت‌های مختلفی را اعمال می‌کنند که از آن به منع قانونی تعبیر می‌شود. در مورد شیوع کرونا وضع ممنوعیت‌ها با هدف جلوگیری از توسعه بحران سلامت است.^۴ در این راستا برخی دولت‌ها قرنطینه کامل کشور یا بخش‌هایی از آن را در دستور کار خویش قرار می‌دهند. برخی دولت‌ها به جای ممنوعیت مطلق نسبت به برقراری محدودیت‌هایی موقتی در رفت‌وآمد و حضور کارمندان و کارکنان و تعطیلی کسب‌وکارها و برخی مشاغل یا صنوف یا محدود کردن ساعت کاری، ممنوعیت‌های صادرات و واردات، لغو پروازها اقدام کردند.

بدون تردید این ممنوعیت‌ها بر تعهدات قراردادی و چگونگی انجام آنها تأثیر مستقیم یا غیرمستقیم منفی خواهد گذاشت. زیرا موارد مزبور می‌تواند انجام تعهدات قراردادی را برای یکی از طرفین قرارداد، ناممکن یا بسیار دشوار و متعسر سازد. حتی در مراحل اولیه کرونا، شکی نیست که همه‌گیری کووید و همراهی آن با فاصله‌گذاری اجتماعی، قرنطینه‌ها، تعطیلی گسترده مشاغل و مؤسسات و محدودیت‌هایی که با مجوز دولتی در مورد اجتماعات عمومی، مسافرت و غذاخوری قرار دارد، باعث شده است انجام تعهدات قراردادی دشوار یا غیرممکن شود. یعنی علیرغم اینکه اجرای قرارداد از لحاظ مادی ممکن است، لیکن امکان اجرای قرارداد از لحاظ اعتباری وجود ندارد. بنابراین اگر موضوع قرارداد، اجاره سالنی برای برگزاری جشنواره موسیقی در یک تاریخ مشخص باشد، ولی در موعد مقرر، به جهت منع دولت از برگزاری هرگونه اجتماع عمومی، امکان برگزاری جشنواره منتفی شود، باید قرارداد را به علت فورس ماژور منتفی دانست.

۳. مسئولیت ناشی از نقض تعهدات فروشنده مرتبط با تأمین کالا و خدمات در اثر کرونا

باتوجه به الزامات مندرج در ماده ۷۹، بررسی تحلیل‌های خاص مبتنی بر تأثیرگذاری همه‌گیری کرونا لازم است تا متعهدین برای تحقق معافیت از مسئولیت از آنها بتوانند استفاده کنند.

شیوع کرونا بسیاری از ابعاد و حوزه‌های مختلف را در سطح جهانی تحت تأثیر قرار داده است؛ به نحوی که عرصه‌های مختلف اقتصادی، فرهنگی، ورزشی و... گاه چنان از اتفاقات و پیامدهای ناشی از کرونا تأثیر می‌پذیرند که بازگشت امور آنها به روال عادی، سالیان متمادی زمان می‌برد.^۵ یکی از تأثیرات مهم شیوع کرونا بر تجارت جهانی، نقض تعهدات فروشندگان کالا در مقابل مشتریان مبنی بر عدم تحویل یا تأخیر در تحویل مبیع است.

^۱. legal impossibility

^۲. Perillo-Joseph M, *Calamari and Perillo on Contracts*, Fifth edition, Eagan-US: Westlaw, 2003, p. 525.

^۳. implied condition

^۴. حکمت‌نیا، محمود. «مبانی اخلاقی، فقهی و حقوقی الگوی مواجهه ملی با بیماری‌های همه‌گیر با تأکید بر کرونا»، *حقوق اسلامی*، سال هفدهم، شماره ۶۴، ۱۳۹۹، ص ۲۷-۲۹.

^۵. نیازآبادی و انصاری، همان، ص ۴۷۵.

اولین سناریوی مورد نظر وضعیتی است که در آن فروشنده به دلیل همه‌گیری کرونا قادر به تولید کالای مورد نظر نباشد. دلایل متعددی برای این عدم توانایی در ایفای تعهد قابل تصور است:

- اقدامات دولتی: محدودیت‌های اعمال شده توسط دولت ممکن است شرکتی را مجبور به توقف موقت تولید کند.
- تصمیمات شرکت‌ها: برخی از شرکت‌ها نیز ممکن است به ابتکار خود تصمیمات مشابهی بگیرند.

قابل پیش‌بینی بودن اقدامات دولتی، به احتمال زیاد، معیار تعیین‌کننده‌ای در قبال برخی ادعاهای معافیت از انجام دادن تعهد خواهد بود. باین‌حال، در مورد اقداماتی که شرکت تولیدکننده به‌طور مستقل انجام داده است، مسئولیت ریسک سازمانی در قبال تمام فرایندهای داخلی همچنان بر عهده او باقی می‌ماند. این قاعده کلی ممکن است استثنائات محدودی داشته باشد؛ به‌عنوان مثال، اگر این اقدامات ارتباط مستقیمی با همه‌گیری کرونا داشته باشد، مانند شیوع گسترده عفونت در میان نیروی کار، شرکت مسئولیت ندارد.^۱

همه‌گیری کرونا تأثیر قابل‌توجهی بر زنجیره تأمین کالا و خدمات نیز گذاشت. این اختلالات به دلیل عوامل متعددی از جمله کاهش تقاضا، اختلال در تولید، مشکلات حمل و نقل، افزایش تقاضا برای برخی اقلام خاص. سؤال اساسی این است که آیا معافیت از مسئولیت قراردادی برای طرفی که به تعهدات قراردادی خود عمل نکرده است، می‌تواند راه‌حلی مناسب برای حل اختلافات ناشی از قرارداد باشد؟

صرف‌کامبود تأمین‌کننده به‌تنهایی نمی‌تواند زمینه را برای معافیت از انجام دادن تعهد ایجاد کند.^۲ فروشندگان در دعوی مربوط به تحویل مبیع منطبق با قرارداد و تحویل با تأخیر برای معافیت از مسئولیت قراردادی به ماده ۷۹ کنوانسیون متوسل می‌شوند. که در موارد اندکی موفق به گرفتن رأی به نفع خود شده‌اند.^۳

اصل عدم معافیت از مسئولیت قراردادی در مواردی که قیمت کالاها بطور قابل توجهی در بازار افزایش یافته باشد، نیز صادق است و موجب معافیت فروشنده از مسئولیت نمی‌شود.^۴ شورای مشورتی کنوانسیون^۵ معتقد است: «تهیه‌کنندگان کالا که با بایع به آنها به‌عنوان مرجع برای تهیه کالا و مبیع رجوع می‌کند از اشخاص ثالث مورد نظر بند ۲ ماده ۷۹ نیستند. بر طبق آرای صادره در این مورد، فروشنده متحمل ریسک و خطر این امر که تهیه‌کنندگان ممکن است قرارداد خود با وی را نقض کنند، خواهد بود. بایع زمانی که عدم اجرا ناشی از قصور تهیه‌کنندگان کالا است، از مسئولیت معاف نمی‌شود. بند ۱ ماده ۷۹ مؤید این نکته است که بایع نمی‌تواند به قصور ناشی از این دسته از اشخاص ثالث در توجیه عدم تحویل کالاها مطابق تعهد استناد جوید. استثنائاً در موارد بسیار نادر که بایع به منظور اجرای تعهد خود، هیچ اراده‌ای در انتخاب تهیه‌کننده کالا ندارد که در این مورد قصور تهیه‌کننده ممکن است به‌عنوان مانعی اصیل که خارج از کنترل وی می‌باشد، تلقی گردد».^۶ به هر تقدیر طرفین ممکن است با اراده خود ریسک قراردادی را بین خود توزیع کنند. به‌عنوان مثال، طرفین می‌توانند محدودیت فروشنده در قبال کالاها موجود در انبار را در نظر بگیرند.^۷ در صورت عدم وجود چنین توافقی، از متعهد انتظار می‌رود که این کالاها را در صورت عدم وفای عهد تأمین‌کننده از جای دیگری تأمین کند، البته به شرطی که کالاها واقعاً در بازار موجود باشد. تا زمانی که کالاها جایگزین در بازار موجود باشد، فروشنده باید تمام تلاش و امکانات را تا میزان و حدی که جنبه فداکاری نیابد برای به دست آوردن آنها فراهم کند.^۸ فروشنده می‌تواند خطر و ریسک خرید را با استفاده از شروط ضمن عقد مانند شرط «اجرای تعهد منوط به در دسترس بودن کالا

¹ . See, Janssen and Wahnschaffe, *op.cit*, p. 11.

² .Oberlandesgericht Hamburg (Higher Regional Court), Iron Molybdenum case, CISG-Online No 26, CLOUT Case No 277.

³ . See, Janssen and Wahnschaffe, *op.cit*, p. 11.

⁴ .Oberlandesgericht Hamburg (Higher Regional Court), Iron Molybdenum case, CISG Online No 261, CLOUT Case No 277.

⁵ .CISG-AC Opinion No. 7, 'Exemption of Liability for Damages under Article 79 of the CISG'.

^۶ . نک. علمی‌یزدی، حمیدرضا و همکاران. *تأملاتی بر بیع بین‌المللی: مجموعه نظرات شورای مشورتی کنوانسیون بیع بین‌المللی* ۱۹۸۰ *سازمان ملل متحد*، تهران: نشرخرسندی، ۱۳۹۵، ص ۱۴۱.

⁷ . Schwenzler, *op.cit*, para 27.

⁸ . See, Janssen and Wahnschaffe, *op.cit*, p. 12.

است» یا نام بردن صریح از تأمین‌کننده بالادستی به خریدار منتقل کند.^۱

۴. عسروخرج اقتصادی

اصطلاح «عسروخرج اقتصادی»^۲ عبارت است از تغییر در اوضاع و احوال اقتصادی، پولی، حقوقی یا تکنولوژیک که موجب ورود زیان‌های اقتصادی شدید به یکی از طرفین قرارداد شود؛ به طوری که وی را در ایفای تعهدات قراردادی اش با مشقت و عسروخرج زیاد مواجه کند.^۳ عسر و حرج اقتصادی موازنه قراردادی را به هم می‌ریزد؛ زیرا مقتضای قرارداد همبستگی عوضین است.^۴

۴.۱. امکان سنجی اجرای ماده ۷۹ در وضعیت عسروخرج

برخلاف اسناد بین‌المللی که احکام جداگانه‌ای در مورد عسر و حرج اقتصادی پیش‌بینی کرده‌اند،^۵ کنوانسیون راجع به عسر و حرج اقتصادی ساکت است. از این رو، سؤال اساسی این است که آیا به هنگام شیوع کرونا، کنوانسیون عسروخرج اقتصادی را تحت پوشش قرار می‌دهد یا خیر؟

عده‌ای از شارحان کنوانسیون قلمرو ماده ۷۹ کنوانسیون را منحصر به موارد عدم امکان اجرا نموده و احتمال توسعه ماده ۷۹ را به وضعیت عسروخرج اقتصادی رد کرده‌اند. از جمله دلایل این دسته از حقوقدانان تغییر عبارت از واژه «اوضاع و احوال»^۶ به «مانع»^۷ است.^۸

طبق دیدگاه غالب مفسرین کنوانسیون،^۹ عسروخرج اقتصادی که از چنان سنگینی برخوردار است که فروشنده برای خرید یا ساخت کالا هزینه‌های نامعقولی متحمل شود، می‌تواند طبق ماده ۷۹، معافیت را توجیه کند.^{۱۰} فقط در مواردی معافیت طبق ماده ۷۹ را می‌توان در نظر گرفت که عسروخرج در میزان و حدی باشد که انجام تعهد جنبه فداکاری یافته باشد. بنابراین، به عنوان یک قاعده، نوسانات قیمت بیش از ۱۰۰ درصد زمینه معافیت را ایجاد نمی‌کند.^{۱۱} در معاملات سوداگرانه ممکن است یک طرف مجبور شود حتی سه برابر قیمت بازار را متحمل شود.^{۱۲}

۴.۲. اثر عسروخرج اقتصادی

در ارائه راهکار برای آثار عسروخرج اقتصادی بر تعهدات قراردادی می‌توان به ماده ۵۰ کنوانسیون به عنوان مبنای تعدیل

۱. *ibid*

۲. *hardship*

۳. صادقی مقدم، محمدحسن. *تغییر در شرایط قرارداد*، تهران: میزان، ۱۳۹۰، ص ۴۴.

۴. نک. غمامی، مجید. *تعادل اقتصادی، رمز پایداری قرارداد: بازاندیشی در نظریه غبن حادث*، تهران: انتشار، چاپ چهارم، ۱۴۰۲، ص ۹۴.

۵. نک. ماده ۱-۲-۶ اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی (نسخه ۲۰۱۰).

۶. *circumstances*

۷. *impediment*

۸. نک. شعاریان و رحیمی، منبع پیشین، ص ۹۵۹.

۹. Ishida, Yasutoshi. CISG Article 79: Exemption of Performance, and Adaptation of Contract Through Interpretation of Reasonableness? Full of Sound and Fury, but Signifying Something, 30 Pace Int'l L. Rev, 2018, p. 364; Lookofsky, Joseph. Not Running Wild With the CISG, Journal of Law & Commerce, Vol. 29, No. 2, 2011, p. 157; Schwenger, Ingeborg. Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts, Victoria University of Wellington Law Review 39 (4), 2008, p. 713.

۱۰. Hof van Cassatie, 19 June 2009, CISG-online 1963 (Schwenger, *op.cit.*, para 31).

۱۱. CIETAC, 2 May 1996, CISG-online 1067; Int Ct Bulgarian CCI, 12 February 1998, CISG-online 436; RB Hasselt, 2 May 1995, CISG-online 371; CA Colmar, 12 June 2001, CISG-online 694; Cass civ 1ère, 30 June 2004, CISG-online 870.

۱۲. OLG Hamburg, 28 February 1997, CISG-online 261; ICC Ct Arb, 6281/1989, CISG-online 8; Trib Monza, 14 January 1993, CISG-online 540.

قرارداد ارجاع داد. همچنین در برخی آرای صادره به تعهد طرفین مبنی بر مذاکره مجدد نیز اشاره شده است.^۱ برخی معتقدند در این مقوله باید به قواعد حقوق داخلی مراجعه کرد. از این دیدگاه نمی‌توان طرفداری کرد؛ زیرا با اهداف کنوانسیون در یکنواختی حقوق بیع بین‌الملل در تعارض آشکار است.^۲ توسل به حقوق ملی اهداف هماهنگی و یکنواختی مستتر در روح کنوانسیون را به خطر می‌اندازد.^۳ هرگاه استنباط راه‌حلی در کنوانسیون امکان‌پذیر باشد، باید به آن اولویت داده شود.^۴ در صورت بروز عسروخرج اقتصادی پیشنهاد شده است که باید به ماده ۳-۲-۶ اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی یونیدورا^۵ متوسل شد. چرا که اصول قراردادهای یونیدورا عنوان عرف تجاری مندرج در ماده ۹(۲) کنوانسیون را دارد.^۶ در ماده ۳-۲-۶ اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی آمده است: «در مورد عسروخرج، طرف زیان‌دیده حق دارد درخواست مذاکره مجدد کند. این درخواست باید بدون تأخیر غیرموجه انجام شود. درخواست مذاکره مجدد، به خودی خود حق خودداری از اجرای تعهدات را به طرف زیان‌دیده نمی‌دهد. در صورت عدم دستیابی به توافق در مدتی متعارف، هریک از طرفین می‌تواند به دادگاه متوسل شود. اگر دادگاه عسروخرج را تأیید کند، در صورت متعارف و معقول بودن در تاریخی مشخص و بر مبنای شروطی که تعیین می‌شود به قرارداد خاتمه می‌دهد یا با توجه به برقراری مجدد تعادل و موازنه در قرارداد، قرارداد را تعدیل می‌کند».^۷

۵. آثار معافیت

بر اساس آنچه تحلیل شد، لازم است آثار همه‌گیری کرونا برای معافیت از مسئولیت به موجب ماده ۷۹ بررسی شود.

۵.۱. عدم مسئولیت برای پرداخت خسارت

معافیت از مسئولیت مندرج در ماده ۷۹ فقط بر حق مطالبه خسارت موثر است.^۸ مهم‌ترین و تنها اثر وقوع مانع، معافیت متعهد از پرداخت خسارت ناشی از عدم اجراست.^۹ این معافیت فقط مربوط به تعهداتی است که انجام نشده است و تأثیری در وجود قرارداد یا سایر تعهدات قراردادی که اجرا شده، ندارد. اگر متعهد فقط از انجام قسمتی از قرارداد منع شود، در این صورت از مسئولیت خسارت فقط در مورد آن قسمت معاف است. طرف قرارداد ممکن است همچنان از حقوق خود درباره عملکردی که هنوز امکان‌پذیر است، استفاده کند: در صورت نقض اساسی قرارداد، به‌ویژه اگر طرف قرارداد علاقه‌ای به اجرای جزئی نداشته باشد، می‌تواند از کل قرارداد وفق ماده ۴۹(۱) کنوانسیون جلوگیری کند.^{۱۰} از نظر زمانی، ماده ۷۹(۳) تصریح می‌کند که این معافیت فقط برای دوره‌ای که مانع وجود دارد، مؤثر است. این همه‌گیری جهانی پس از چند موج متوالی در آینده فروکش می‌کند و پس از آن ممکن است گه‌گاه در مقیاسی کوچک و منطقه‌ای بروز کند.^{۱۱} پس همه‌گیری کرونا یک مانع موقتی است.

طبق ماده ۷۹(۳)، موانع غیرقابل کنترل که به‌طور موقت مانع از اجرا می‌شوند، متعهد را از عهده خسارت ناشی از عدم اجرای موقت خود معاف می‌کند. اما وقتی مانع تمام شد، باید عمل به تعهد کند.^{۱۲} زیان‌دیده می‌تواند پس از پایان مانع به تمام

^۱ . شعاریان و رحیمی، منبع پیشین، ص ۹۵۹.

^۲ . Schwenzer, Ingeborg., and Hachem, Pascal. 'Article 7 CISG', in Peter Schlechtriem and Ingeborg Schwenzer (eds), Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG), 4th edn, OUP, Oxford, 2016, para 10.

^۳ . See, DiMatteo, 2016, para 53.

^۴ . Schwenzer and Hachem, 2016, *op.cit.*, para 42.

^۵ . UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts

^۶ . Hof van Cassatie, 19 June 2009, CISG-online 1963.

^۷ . اخلاقی، بهروز و فرهاد امام، *اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی*، تهران: شهردانش، چاپ سوم، ۱۳۹۳، ص ۲۸۱.

^۸ . صفایی و همکاران، منبع پیشین، ص ۲۴۸

^۹ . شعاریان و رحیمی، منبع پیشین، ص ۹۵۳.

^{۱۰} . Schwenzer, *op.cit.*, para 50.

^{۱۱} . <https://www.bbc.com/persian/science-54892637>

^{۱۲} . Schwenzer, *op.cit.*, para 42.

ضمانت‌اجراهای موجود، منوط به تحقق شرایط استناد کند.^۱ به‌طور مثال، چنانچه کالای معین باید از کشوری وارد شود که به علت شیوع کرونا ممنوع‌الصدور شده است، خریدار فقط پس از رفع ممنوعیت می‌تواند نسبت به مطالبه اجرای عین تعهد اقدام کند.

۵.۲. عدم تأثیر معافیت از مسئولیت بر سایر طرق جبرانی

طبق ماده ۷۹(۵)، کنوانسیون، هیچ‌یک از طرفین را از اعمال هرگونه حقی غیر از مطالبه خسارت منع نمی‌کند. لذا اثبات فورس‌ماژور اثری بر سایر طرق جبرانی که در فرض نقض قرارداد در اختیار طرف دیگر قرار می‌گیرد، ندارد. این طرق جبرانی عبارت‌اند از: درخواست اجرای اجباری قرارداد، تقلیل ثمن و فسخ. در عمل استناد زیان‌دیده به هریک از این طرق، تابع اوضاع‌واحوال و شرایط موجود است و به موقت یا دائمی بودن مانع بستگی دارد.^۲

۵.۳. سرنوشت قرارداد

برخلاف ماده ۷۴ قانون متحدالشکل بیع بین‌المللی کالا،^۳ که نه‌فقط حق مطالبه خسارت را از بین می‌برد، بلکه در صورت احراز شرایط، حق اجرای تعهد را نیز مستثنی می‌کرد، کنوانسیون راجع به حق زیان‌دیده در مورد اجرای تعهد مطابق ماده ۷۹(۵) بی‌تأثیر است. حمایت از حق اجرای تعهد از طریق تعمیر یا تحویل کالاهای جایگزین و غیره در صورتی که متعهد طبق ماده ۷۹ معافیت کسب کرده باشد، کاملاً معقول است مشروط بر آنکه اجرای تعهد در بازه زمانی معینی امکان‌پذیر باشد.^۴ تنها و مهم‌ترین اثر مانع طبق ماده ۷۹(۵) معافیت متعهد از پرداخت خسارت است. اما این معافیت بر وجود و اعتبار قرارداد و اجرای قرارداد تأثیری ندارد. در صورت عدم امکان اجرای عین قرارداد، مانند تخریب کالای معین،^۵ بدیهی است که هیچ ادعایی برای اجرای عین تعهد، شدنی نیست؛ زیرا کالا دیگر وجود ندارد. فارغ از اختلاف‌نظراتی که در این مورد بین شارحان کنوانسیون مطرح است، در مورد همه‌گیری کرونا باید به این نکته توجه داشت که این همه‌گیری به‌ندرت باعث عدم اجرای دائمی و عینی تعهد می‌شود. این امر با کاهش سریع محدودیت‌های عمومی در مناطق چینی که برای اولین بار تحت تأثیر بیماری کرونا قرار گرفت، نشان داده شده است؛ جایی که شرکت‌ها توانستند تولید را نسبتاً سریع از سر بگیرند. در واقع با رفع محدودیت‌ها شرکت‌ها به کار باز می‌گردند نه به شرایط عادی.^۶

نتیجه‌گیری

همه‌گیری کرونا و اقداماتی که دولت‌ها در تمام کشورهای جهان برای محدود کردن اثر ویروس بر سلامت انسان انجام داده‌اند، در تجارت بین‌الملل تأثیر داشته است. برای مقابله با شیوع کرونا، دولت‌ها با اقدامات حاکمیتی در تجارت بین‌الملل دخالت‌هایی داشته‌اند. این اقدامات حاکمیتی بعضاً مانع اجرای قراردادهای بین‌المللی می‌شود یا اجرای قرارداد را سخت و گران می‌کند. کنوانسیون ۱۹۸۰ وین بعد از ۴۰ سال با بحرانی مواجه شد که تاکنون سابقه نداشته و سؤالات مهمی را فراروی شارحان این مهم‌ترین سند تجاری بین‌المللی قرار داده است.

با توجه به بررسی به‌عمل‌آمده در این مقاله به این نتیجه می‌رسیم که ماده ۷۹ برای محافظت طرفین قرارداد در برابر مانع و مشکلات ناشی از همه‌گیری کرونا کافی نیست. شروط استاندارد که توسط سازمان‌های معتبر بین‌المللی پیشنهاد شدند، می‌تواند برای محافظت از منافع طرفین قرارداد در این زمان دشوار بیماری کرونا استفاده شود. قراردادهای در یک دنیای بی‌ثبات منعقد

^۱ . شعاریان و رحیمی، منبع پیشین، ۹۵۲.

^۲ . صفایی و همکاران، منبع پیشین، ۲۴۸.

^۳ Uniform Law on the International Sale of Goods (ULIS) (1964)

^۴ . نک. اصغری آق‌مشهدی، فخرالدین و حسین کاویار، «نهاد تسلیم کالای جانشین در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا (۱۹۸۰ وین) و تطبیق آن با حقوق ایران»، *مجله حقوقی بین‌المللی*، ۳۱ (۵۰)، ۱۳۹۳، ص ۱۶۵.

^۵ . specific goods

^۶ . <https://www.economist.com/china/2020/03/26/china-goes-back-to-work>

می‌شوند. هر اندازه طرفین قرارداد تعهدات متقابل خود را به‌طور قاطع و جازم بیان کنند، ریسک کمتری آنها را تهدید می‌کند.^۱ پیشنهاد می‌شود طرفین یک قرارداد بین‌المللی در یک بند مبسوط تمام شرایط و آثار معافیت از مسئولیت را در نتیجه فورس‌ماژور و عسرورج پیش‌بینی کنند. در صورت تغییر شدید و غیرقابل تحمل در پارامترهای اقتصادی اجرای قرارداد، ناشی از عوامل خارجی، طرف متضرر ممکن است با درخواست مجدد مذاکرات و در نهایت تنظیم قرارداد تا حد معقول و بازگرداندن امکان اقتصادی پیوستن به قرارداد، به دنبال حفظ اصل موازنه قراردادی باشد. همچنین طرفین می‌توانند صریحاً یا ضمناً توافق کنند که ماده ۷۹ را نادیده بگیرند و خود الزامات و آثار معافیت را به‌طور کامل یا جزئی تنظیم کنند (ماده ۶ کنوانسیون). بندهای به اصطلاح فورس‌ماژور در تجارت بین‌الملل کاملاً رایج است.

فهرست منابع الف) منابع فارسی کتاب

۱. اخلاقی، بهروز و فرهاد امام، *اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی*، تهران: شهردانش، چاپ سوم، ۱۳۹۳.
۲. آدامز، جان. ان و راجر براونزورد، *تحلیل و نقدی بر حقوق قرارداد در انگلستان*، ترجمه مهدی موسوی، تهران: میزان، چاپ اول، ۱۳۸۶.
۳. باقری، خسرو، *اگر کرونا آغازگر یک نوزایی باشد، در: آموزش عالی، علم و بحران کرونا در ایران*، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، چاپ اول، ۱۳۹۹.
۴. شعاریان، ابراهیم و فرشاد رحیمی، *حقوق بیع بین‌المللی*، تهران: شهر دانش، چاپ اول، ۱۳۹۳.
۵. صادقی‌مقدم، محمدحسن، *تغییر در شرایط قرارداد*، تهران: میزان، چاپ سوم، ۱۳۹۰.
۶. صفایی، حسین و جمعی از نویسندگان، *حقوق بیع بین‌المللی*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم، ۱۳۹۰.
۷. علومی‌یزدی، حمیدرضا و همکاران، *تاملاتی بر بیع بین‌المللی: مجموعه نظرات شورای مشورتی کنوانسیون بیع بین‌المللی ۱۹۸۰ سازمان ملل متحد*، تهران: نشر خرسندی، چاپ اول، ۱۳۹۵.
۸. غمامی، مجید، *تعادل اقتصادی رمز پایداری قرارداد: بازاندیشی در نظریه غبن حادث*، تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ چهارم، ۱۴۰۲.
۹. جمعی از نویسندگان، *تفسیری بر حقوق بیع بین‌المللی*، جلد ۳، ترجمه مهرباب داراب‌پور، تهران: گنج‌دانش، چاپ دوم، ۱۳۹۱.

مقاله

۱۰. اصغری آقمشه‌دی، فخرالدین و حسین کاویار، «نهاد تسلیم کالای جانشین در کنوانسیون بیع بین‌المللی کالا (۱۹۸۰ وین) و تطبیق آن با حقوق ایران»، *مجله حقوقی بین‌المللی*، ۳۱ (۵۰)، ۱۳۹۳.
۱۱. حکمت‌نیا، محمود، «مبانی اخلاقی، فقهی و حقوقی الگوی مواجهه ملی با بیماری‌های همه‌گیر با تاکید بر کرونا»، *حقوق اسلامی*، سال هفدهم، شماره ۶۴، ۱۳۹۹.
۱۲. داراب‌پور، مهرباب و مریم داراب‌پور، «ضمن ناشی از ویروس کرونا و تاثیر حدوث آن بر قراردادهای تجاری داخلی و بین‌المللی»، *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، ویژه نامه کرونا، دوره ۲۳، ۱۳۹۹.

^۱ آدامز، جان. ان، براونزورد، راجر. *تحلیل و نقدی بر حقوق قرارداد در انگلستان*، ترجمه مهدی موسوی، تهران: میزان، ۱۳۸۶، ص ۱۹۸.

۱۳. السان، مصطفی، «مسئولیت مدنی دولت در قبال بیماری های واگیردار (بررسی موردی: کووید ۱۹)»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، ویژه نامه کرونا، دوره ۲۳، ۱۳۹۹.
۱۴. سیدمرتضی حسینی، راحله، «بحران کرونا و عدم امکان اجرای معاهدات بین المللی از سوی دولت‌ها»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، ویژه نامه کرونا، دوره ۲۳، ۱۳۹۹.
۱۵. مظفری، مصطفی و مرتضی میرزایی مقدم، «بررسی حقوقی نحوه عملکرد و مسئولیت دولت در جبران خسارات ناشی از بحران کووید ۱۹»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، ویژه نامه کرونا، دوره ۲۳، ۱۳۹۹.
۱۶. نیازآبادی، مهدی و نرگس انصاری، «تحلیل وضعیت ناشی از شیوع ویروس کرونا ذیل معاذیر موجه عدم اجرای تعهدات قراردادی»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، ویژه نامه کرونا، دوره ۲۳، ۱۳۹۹.

ب) منابع انگلیسی

Books

17. Atamer, Yesim. 'Article 79 CISG', in Stefan Kroll, Loukas Mistelis and Pilar Perales Viscasillas (eds), *UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) – A Commentary*, 2nd edn, CH Beck/Hart/Nomos, Munich/Oxford/Baden Baden, 2018.
18. Davies, Martin. 'Excuse of Impediment and Its Usefulness', in Larry A DiMatteo (ed), *International Sales Law – A Global Challenge*, CUP, Cambridge, 2014 .
19. DiMatteo, Larry A. 'Excuse: Impossibility and Hardship', in Larry A DiMatteo, Andre' Janssen, Ulrich Magnus and Reiner Schulze, *International Sales Law – Contracts, Principles & Practice*, CH Beck/Hart/Nomos, Munich/Oxford/Baden Baden, 2016 .
20. Honnold, J. O. *Uniform Law for International Sales Under the 1980 United Nations Convention*, The Hague: Kluwer Law International, 3rd Edition, 1999 .
21. Jennejohn, Matthew. "COVID-19 as a Force Majeure in Corporate Transactions", Pistor, Katharina (Ed), *Law in the Time of COVID-19*, Books, Columbia Law School, 2020.
22. Jennejohn, Matthew. COVID-19 as a Force Majeure in Corporate Transactions, Pistor, Katharina (Ed), *Law in the Time of COVID-19*, Books, Columbia Law School, 2020 .
23. Lookofsky, Joseph. *Understanding the CISG in Scandinavia*, DJÆF Publishing Copenhagen, 1996.
24. Perillo-Joseph M. *Calamari and Perillo on Contracts*, Fifth edition, Eagan-US: Westlaw, 2003 .
25. Schwenger, I. 'Article 79 CISG', in Peter Schlechtriem and Ingeborg Schwenger (eds), *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, 4th edn, OUP, Oxford, 2016 .
26. Schwenger, I., and Hachem, P. 'Article 7 CISG', in Peter Schlechtriem and Ingeborg Schwenger (eds), *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, 4th edn, OUP, Oxford, 2016.

Articles

27. Berger, Klaus Peter., Behn, Daniel. "Force Majeure and Hardship in the Age of Corona: A Historical and Comparative Study", *6 McGill Journal of Dispute Resolution*, Number 46 (4): 2020, pp 79-130.
28. Hansen, Seng. "Does the COVID-19 Outbreak Constitute a Force Majeure Event? A Pandemic Impact on Construction Contracts", *Journal of the Civil Engineering Forum*, 6 (2): 2020, pp 201-214.
29. Ishida, Yasutoshi. CISG Article 79: Exemption of Performance, and Adaptation of Contract Through Interpretation of Reasonableness? Full of Sound and Fury, but Signifying Something, *30 Pace Int'l L. Rev*, Vol. 30. 2018.
30. Janssen, André., Wahnschaffe, Christian Johannes. "COVID-19 and international sale contracts: unprecedented grounds for exemption or business as usual?", *Uniform Law Review*, 25 (4): Volume 25, Issue 4, 2020, pp 466-495.
31. Leslie A Reperant and Osterhaus, Albert DME. 'AIDS, Avian flu, SARS, MERS, Ebola, Zika...what next?', *35 Vaccine*, Vol. 35, 2017, pp 4470-4474.
32. Lindstrom, Niklas. 'Changed Circumstances and Hardship in the International Sale of Goods', *3 Nordic Journal of Commercial Law*, Vol. 3. 2006.

33. Lookofsky, Joseph. "Not Running Wild with the CISG", *Journal of Law & Commerce*, Vol. 29, No. 2, 2011.
34. Schwenzer, Ingeborg. "Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts", *Victoria University of Wellington Law Review* 39 (4), 2008.
35. Sutton, Troy C., and Subbarao, Kanta. "Development of animal models against emerging coronaviruses: From SARS to MERS coronavirus", *479 Virology*, May, 2015, pp 247–258.

Cases

36. CA Colmar, 12 June 2001, CISG-online 694.
37. Cass civ 1ère, 30 June 2004, CISG-online 870.
38. CIETAC, 2 May 1996, CISG-online 1067; Int Ct Bulgarian CCI, 12 February 1998, CISG-online 436.
39. Hof van Cassatie, 19 June 2009, CISG-online 1963.
40. ICC Ct Arb, 6281/1989, CISG-online 8.
41. Oberlandesgericht Hamburg (Higher Regional Court), Iron Molybdenum case, CISG-Online No 26, CLOUT Case No 277.
42. Oberlandesgericht Hamburg (Higher Regional Court), Iron Molybdenum case, CISG Online No 261, CLOUT Case No 277.
43. Oberlandesgericht München 7 U 4969/06, 5 March 2008, CLOUT Case No 1233.
44. OLG Hamburg, 28 February 1997, CISG-online 261.
45. RB Hasselt, 2 May 1995, CISG-online 371.
46. Trib Monza, 14 January 1993, CISG-online 540.
47. U.S. District Court, Northern District of Illinois, Eastern Division, *Raw Materials Inc v Manfred Forberich, GmbH & Co. KG*, CISG-Online No 925, CLOUT Case No 696.

Persian Refrence

Books

1. Akhlaghi, Behrouz and Farhad Imam, *Principles of International Commercial Contracts*, Tehran: Shahre Danesh, 3rd edition, 1393.

2. Adams, John Adams, Roger Brownsword, *Understanding Contract Law*, Translated by Mehdi Mousavi, Tehran: Mizan, first edition, 1386.
3. Bagheri, Khosrow, *If Corona is the beginning of a renaissance*, in: *Higher education, science and the Corona crisis in Iran*, Tehran: Research Center for Cultural and Social Studies, first edition, 1399.
4. Ebrahim Shoarian & Farshad Rahimi, *International Sales Law*, Tehran: Shahre Danesh Pub, first edition, 1393.
5. Sadeghi Moghadam, Mohammad Hasan, *Change in Contract Terms*, Tehran: Mizan, third edition, 1390.
6. Safaei, Hossein and a group of authors, *International Sales Law*, Tehran: Tehran University Press, third edition, 1390.
7. Olomi Yazdi, Hamidreza & et al., *Reflections on International Sales: Collection of Opinions of the Advisory Council of the 1980 United Nations Convention on International Sales*, Tehran: Khorsandi Pub, first edition, 1395.
8. Ghamami, Majid, *Economic balance is the secret of contract stability: Rethinking the theory of Ghabn*, Tehran: Publication, 4th edition, 1402.
9. A group of authors, *Commentary on international sales law, Volume 3*, Translated by Mehrab Darabpour, Tehran: Ganje Danesh, second edition, 1391.

Articles

10. Asghari Aghmashedi, Fakhruddin and Hossein Kaviar, "The Delivery of Substitute Goods: A Comparative Study in UN Convention on International Sale of Goods and Iranian Law", *International Legal Journal*, 31 (50), 1393.
11. Hekmatnia, Mahmoud, "Ethical, jurisprudential and legal foundations of the model of national exposure to infectious diseases", *Islamic Law*, 17 (64), 1399.
12. Darabpour, Mehrab and Maryam Darabpour, "Civil and contractual liabilities for the nonperformance of the contracts due to the changed circumstances such as the appearance of COVID-19", *Legal Research Quarterly, Special Issue on COVID-19, Volume 23*, 1399.
13. Elsan, Mustafa, "Government Civil Liability for Infectious Diseases (Case Study: COVID-19)", *Legal Research Quarterly, Special Issue on Corona, Volume 23*, 1399.
14. Morteza Hosseini, Rahele, "Coronavirus crisis and the impossibility of performance of international treaties by states", *Legal Research Quarterly, Special Issue on COVID-19, Volume 23*, 2019.
15. Mozafari, Mostafa and Morteza Mirzaei Moghadam, "Review of the Legal Basis of the Government-Selected Process in Management of Covid 19", *Legal Research Quarterly, Special Issue on COVID-19, Volume 23*, 1399.
16. Niazabadi, M., & Ansari, N., "Analysis of The Situation Caused by The Outbreak of Coronavirus Under the Justifiable Impediments for The Non Performance of Contractual Obligations", *Legal Research Quarterly*, 23 (LAW and COVID- 19), 1399.